

Тема 3. Електронні документи та їх реквізити. Системи електронного документообігу (СЕД)

1. Сутність та значення електронних документів. Основні реквізити електронного документа.
2. Електронний цифровий підпис (КЕП/ЕЦП).
3. Електронний документообіг: поняття і принципи.
4. Системи електронного документообігу (СЕД): класифікація і характеристика. Вимоги до СЕД.
5. Перспективи розвитку електронного документообігу.

1. Сутність та значення електронних документів. Основні реквізити електронного документа

Електронні документи – це основа цифрової трансформації бізнесу та держави. Вони забезпечують оперативність, прозорість і автоматизацію облікових процесів, дозволяючи підприємствам працювати без паперу, швидко обмінюватися даними й мінімізувати ризики людських помилок.

Значення електронного документа для облікової діяльності полягає у наступному:

1. сприяють автоматизації бухгалтерського обліку;
2. забезпечують достовірність і цілісність облікової інформації;
3. скорочують терміни складання звітності;
4. підвищують ефективність внутрішнього контролю;
5. сприяють цифровій інтеграції підприємства з контрагентами та державними органами.

Електронний документ – це документ, інформація в якому зафіксована у електронній формі, тобто у вигляді електронних даних (цифрових записів), і який має обов'язкові реквізити, що дають змогу його ідентифікувати, зокрема

електронний підпис (КЕП або удосконалений ЕП).

Правовий статус електронного документа в Україні визначає Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг».

Відповідно до цього закону України, електронний документ – це документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов’язкові реквізити документа.

Основні характеристики електронного документа:

- електронна форма – інформація існує не на папері, а у вигляді файлу (PDF, XML, DOCX, тощо);
- обов’язкові реквізити – дата, номер, автор, підпис тощо;
- юридична сила – надається, якщо документ підписаний кваліфікованим електронним підписом (КЕП);
- може зберігатися та передаватися лише в електронному середовищі (через СЕД, e-mail, ERP тощо);
- оригінал – це саме електронна версія, а не роздруківка.

Обов’язкові реквізити (згідно із законодавством):

1. назва документа;
2. дата складання;
3. електронний підпис (КЕП);
4. дані про автора (відправника);
5. ідентифікатор версії або контрольна сума;

Додаткові реквізити: QR-код, посилання на додатки, штрихкод, метадані.

Формати електронних документів (XML, PDF, DOCX, XLSX тощо).

Вимоги до юридичної сили електронного документа:

1. документ має містити всі обов’язкові реквізити;
2. має бути підписаний КЕП сторін;
3. зберігається у форматі, що дозволяє перевірити підпис і цілісність.

Приклади електронних документів у бухгалтерії:

- ✓ податкова накладна (в форматі XML);
- ✓ електронний акт виконаних робіт;
- ✓ рахунок-фактура в М.Е.Дос або SAP;
- ✓ електронний договір з КЕП;
- ✓ банківська виписка у форматі .xml або .pdf.

Відмінності між електронним і паперовим документом можна подати у наступній таблиці.

Таблиця 3.1 – Порівняння паперових і електронних документів

Характеристика	Паперовий документ	Електронний документ
Автентичність	Забезпечується власноручним підписом і печаткою	Забезпечується електронним підписом
Швидкість передачі	Передача кур'єром або поштою	Миттєва передача онлайн
Зберігання	Архіви, фізичні приміщення	Хмарні сервіси, електронні архіви

Головні переваги електронних документів:

- Оперативність обігу (документи надсилаються миттєво, без поштових чи кур'єрських затримок);
- Зручність зберігання та пошуку (електронний архів дозволяє знайти потрібний документ за секунди, навіть через роки);
- Зниження витрат (менше паперу, менше технічних засобів для друку, менше місця для архівів);
- Прозорість і контроль (системи електронного документообігу фіксують усі дії користувачів: хто створив, підписав, відправив, змінив);
- Юридична надійність (кваліфікований електронний підпис (КЕП) прирівнюється до власноручного підпису);
- Інтеграція з іншими системами (електронні документи легко

поєднуються з бухгалтерськими програмами (М.Е.Дос, SAP, MASTER:Бухгалтерія тощо) та державними сервісами (ЄДР, ДПС, Дія).

2. Електронний цифровий підпис (КЕП/ЕЦП)

Електронний підпис (ЕП) – це електронні дані, які додаються до іншого електронного документа або логічно з ним пов’язуються й використовуються для ідентифікації підписувача.

Електронний підпис (ЕП) іншими словами є *цифровим аналогом власноручного підпису*, який підтверджує, що саме ця особа створила або погодила документ.

Призначення електронного підпису:

- 1) *Ідентифікація особи* – підтвердження, хто саме підписав документ.
- 2) *Забезпечення цілісності* – гарантія, що документ не змінено після підписання.
- 3) *Надання юридичної сили* – підписаний документ стає офіційним і може бути доказом у суді.
- 4) *Автоматизація процесів погодження* – спрощення документообігу без фізичної присутності сторін.
- 5) *Можливість дистанційної взаємодії* – підписання договорів, звітів, наказів з будь-якого місця.

Згідно із Законом України «Про електронні довірчі послуги» виділяють наступні електронні підписи: простий, удосконалений, кваліфікований (КЕП).

Таблиця 3.2 – Детальний опис видів електронних підписів

Вид підпису	Характеристика	Юридична сила
Простий ЕП	Створюється без сертифіката, не гарантує автентичності	Обмежена
Удосконалений ЕП (УЕП)	Створюється із сертифікатом, дозволяє ідентифікацію особи	Висока, але не максимальна

Кваліфікований ЕП (КЕП)	Створюється з використанням кваліфікованого сертифіката та захищеного носія (токен, флешка, «Дія.Підпис»)	Має повну юридичну силу, прирівнюється до власноручного підпису

Сфера використання електронного підпису:

- ✓ Подання податкової звітності (через М.Е.Дос, FREDO, електронний кабінет платника).
- ✓ Підписання договорів, актів, рахунків-фактур між контрагентами.
- ✓ Затвердження внутрішніх документів на підприємстві (накази, протоколи, акти).
- ✓ Комунікація з державними установами (ДПС, Пенсійний фонд, Казначейство, ProZorro).
- ✓ Використання в системах електронного архівування та документообігу.

Переваги електронного підпису:

- 1) Високий рівень безпеки;
- 2) Миттєве підписання документів без зустрічей;
- 3) Зменшення витрат і часу;
- 4) Відповідність міжнародним стандартам (eIDAS);
- 5) Можливість повної цифровізації документообігу.

Засоби створення електронного підпису:

- захищені носії (токени, смарт-карти);
- хмарні сервіси (наприклад, Дія.Підпис);
- програмні рішення (М.Е.Дос, Клієнт-банк, Вчасно, Signy тощо).

Суб'єкти, які мають право видавати кваліфіковані сертифікати

Кваліфіковані надавачі електронних довірчих послуг (КНЕДП) – це юридичні особи, які отримали статус кваліфікованого відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги» і внесені до Довірчого списку, який веде Міністерство цифрової трансформації України (Мінцифра).

Тільки КНЕДП мають право:

- видавати кваліфіковані сертифікати відкритих ключів;
- створювати та перевіряти кваліфіковані електронні підписи (КЕП);
- надавати інші довірчі послуги (зберігання, позначки часу, шифрування тощо).

Щоб стати КНЕДП, організація повинна:

- ✓ пройти оцінку відповідності вимогам безпеки;
- ✓ мати сертифіковані засоби захисту інформації;
- ✓ забезпечити цілодобовий доступ до своїх послуг;
- ✓ укласти договір із Мінцифрою та бути внесеною до державного реєстру довірчих послуг.

Приклади кваліфікованих надавачів в Україні містяться нижче.

Таблиця 3.3 – Кваліфіковані надавачі електронних довірчих послуг в Україні

№	Назва організації	Кого зазвичай обслуговує
1	Центральний засвідчувальний орган (ЦЗО) при Мінцифрі	державні органи
2	АЦСК ІДД ДПС України	податкова, бізнес
3	ПриватБанк (АЦСК ПриватБанку)	фізичні особи, ФОП
4	«Україна» (ТОВ «ЦСК Україна»)	юрособи, бухгалтери
5	ДП «Дія» (ID.gov.ua)	держпослуги, громадяни
6	АЦСК «Ключ до довіри»	бізнес, аудит
7	Національний банк України	фінансові установи
8	Держказначейство України	бюджетні організації
9	АЦСК «Укрзалізниці», «Енергоринок», «Інформаційні системи України» тощо	відомчі структури

Перевірка дійсності кваліфікованого електронного підпису (КЕП)

Перевірка дійсності КЕП – це процес підтвердження того, що:

- ✓ підпис належить саме тій особі, яка його наклала;
- ✓ підписаний документ не зазнав змін після підписання;
- ✓ сертифікат підпису є чинним і не відкликаним.

Це забезпечує автентичність, цілісність і невідмовність електронного

документа.

Під час перевірки КЕП з'ясовуються такі аспекти:

1) Ідентифікація підписанта: чи збігаються дані сертифіката (ПІБ, ЄДРПОУ тощо) з особою, яка підписала документ.

2) Цілісність файлу: чи не змінювали документ після накладання підпису.

3) Статус сертифіката: чи дійсний, не відкликаний і не прострочений сертифікат КЕП.

4) Видавець сертифіката: чи є кваліфікованим надавачем електронних довірчих послуг (КНЕДП).

В Україні існує кілька безкоштовних і офіційних інструментів перевірки КЕП (таблиця 3.4).

Таблиця 3.4 – Інструменти перевірки КЕП

Платформа / сервіс	Призначення
ЦСК-ЦОВВ (https://ca.gov.ua/verify)	Перевірка дійсності КЕП через офіційний державний ресурс.
https://id.gov.ua	Сервіс Мінцифри для перевірки підписів і завантаження сертифікатів.
Програма «ІТ Користувач ЦСК-1»	Популярна локальна програма для перевірки файлів із підписами.
М.Е.Doc / COTA / Signy / Vchasno / Paperless / Діловод / MASTER	Бізнес-системи, які мають вбудовану функцію валідації КЕП при підписанні документів.

3. Електронний документообіг: поняття і принципи

Електронний документообіг (ЕДО) – це процес створення, обробки, пересилання, зберігання, узгодження та використання документів у електронній формі із застосуванням спеціального програмного забезпечення і кваліфікованого електронного підпису (КЕП).

Головні завдання ЕДО:

- Оптимізація облікових і управлінських процесів;
- Підвищення прозорості і контролю над документами;
- Зменшення витрат часу та ресурсів;

○ Безпечний обмін між контрагентами, підприємствами та державними органами.

Принципи ЕДО містять наступний вигляд (таблиця 3.5).

Таблиця 3.5 – Принципи електронного документообігу

№	Принцип	Суть
1	Юридична значимість	Електронний документ має таку ж юридичну силу, як і паперовий, за умови наявності КЕП.
2	Достовірність	Дані в документі не можуть бути змінені без виявлення факту втручання.
3	Цілісність	Забезпечення захисту документа від несанкціонованих змін чи втрати.
4	Ідентифікація автора	Підписант документу має бути чітко визначений за допомогою КЕП.
5	Взаємодія та сумісність	Системи ЕДО повинні “розуміти” одна одну, дотримуючись єдиних стандартів обміну.
6	Конфіденційність	Захист даних від доступу сторонніх осіб.
7	Доступність	Забезпечення можливості швидкого пошуку, перегляду й використання документів.
8	Безперервність обігу	Документи рухаються без затримок, незалежно від місця перебування користувачів.
9	Архівність і збереження	Гарантоване довготривале зберігання електронних документів у доступному форматі.
10	Автоматизація	Мінімізація ручних операцій і помилок за рахунок ІТ-рішень.

Переваги ЕДО:

- ❖ Швидкість узгодження документів;
- ❖ Відсутність паперового архіву;
- ❖ Економія коштів;
- ❖ Зниження ризику втрати документів;
- ❖ Підвищення прозорості бізнес-процесів;
- ❖ Легке інтегрування з бухгалтерськими системами.

Різновиди систем ЕДО: внутрішні (корпоративні) і зовнішні (міжорганізаційні).

Типові етапи ЕДО:

- 1) Створення документа;
- 2) Підписання КЕП;

- 3) Надсилання контрагенту або в систему;
- 4) Приймання та перевірка КЕП;
- 5) Реєстрація;
- 6) Виконання;
- 7) Архівування.

Приклади систем ЕДО в Україні

- ✓ **М.Е.Дос** – обмін бухгалтерськими та податковими документами;
- ✓ **Вчасно, Signy, Сота, Paperless, DealHub** – корпоративні СЕД для бізнесу;
- ✓ **Діловод, MASTER:Бухгалтерія, BAS Документообіг** – комплексні рішення для обліку;
- ✓ **СЕДО у державному секторі** – інтегрована система електронного документообігу в органах влади

4. Системи електронного документообігу (СЕД): класифікація і характеристика. Вимоги до СЕД

Система електронного документообігу (СЕД) – це програмно-апаратний комплекс, який забезпечує створення, обробку, узгодження, передачу, контроль виконання та зберігання документів в електронній формі.

СЕД – це «цифровий офіс», де кожен документ має свій маршрут, кожен підпис – юридичну силу, а контроль і пошук здійснюється у кілька кліків

Основні функції СЕД подані в таблиці.

Таблиця 3.6 – Функції СЕД

Напрямок	Приклади функцій
Реєстрація документів	автоматичне присвоєння номера, дати, типу документа
Маршрутизація	налаштування маршруту погодження та підписання
Підписання КЕП	накладання кваліфікованого електронного підпису
Обмін документами	внутрішній обіг + обмін із контрагентами
Пошук і фільтрування	за реквізитами, типом, контрагентом, датою
Контроль термінів	нагадування про виконання, дедлайни

Архівування	довгострокове зберігання у структурованому вигляді
Інтеграція з ERP/обліковими системами	наприклад, BAS, SAP, MASTER, M.E.Doc
Безпека	доступ за ролями, шифрування, аудит дій користувачів

Основні принципи роботи СЕД:

- ✓ Єдине інформаційне середовище – усі документи зберігаються централізовано.
- ✓ Прозорість процесів – відстежується кожен етап погодження.
- ✓ Автоматизація – мінімум ручної роботи.
- ✓ Збереження історії дій – система веде електронний “журнал подій”.
- ✓ Доступ за ролями – кожен користувач бачить лише своє.
- ✓ Сумісність і інтегрованість – можливість зв’язку з бухгалтерським, податковим, CRM або ERP ПЗ.

Класифікація систем електронного документообігу:

- 1) За сферою використання (державні, корпоративні, міжкорпоративні);
- 2) За функціоналом (документообіг, архів, workflow, records management);
- 3) За масштабом (локальні (одна установа), мережеві (група підприємств), хмарні);
- 4) За способом розміщення (локальні, веборієнтовані, SaaS (через інтернет)).

Приклади популярних СЕД в Україні подані в таблиці.

Таблиця 3.7 – Приклади СЕД

Назва системи	Основне призначення	Користувачі
M.E.Doc	обмін бухгалтерськими, податковими документами, звітність	підприємства, бухгалтери
Вчасно, Signy	електронний документообіг між контрагентами, підписання КЕП	бізнес, юристи, ФОП
Dilovod	автоматизація документообігу та кадрового обліку	малі та середні підприємства
MASTER:Бухгалтерія	бухгалтерський облік + документообіг	бухгалтери, аудитори

BAS Документообіг	корпоративна СЕД, інтегрована з ERP	великі компанії
SAP Document Management System (SAP DMS)	глобальний документообіг, workflow	міжнародні корпорації
СЕДО, АСКОД, Мегаполіс.Док	документообіг в органах влади	державний сектор

Вимоги до функціонування систем електронного документообігу:

- Захист даних і персональної інформації
- Можливість інтеграції з бухгалтерськими та ERP-системами
- Контроль доступу та авторизація користувачів
- Автоматичне резервне копіювання
- Відповідність вимогам законодавства про архівування.

Переваги та ризики впровадження СЕД

Переваги впровадження СЕД:

- скорочення часу обробки документів;
- відсутність втрат і дублювання;
- підвищення відповідальності працівників;
- зменшення витрат на друк і зберігання;
- забезпечення контролю на всіх етапах;
- безпечне зберігання і швидкий доступ.

Основні ризики та обмеження:

- висока початкова вартість впровадження (для складних систем);
- необхідність навчання персоналу;
- технічна залежність від постачальника;
- питання кібербезпеки та резервного копіювання.

5. Перспективи розвитку електронного документообігу

1. Подальша цифровізація бізнес-процесів

ЕДО стає центральною ланкою цифрової трансформації підприємств. Усі

етапи документообігу – від створення рахунку до аудиту – поступово переходять у єдиний цифровий простір.

СЕД інтегруються з ERP, CRM, бухгалтерськими, кадровими та податковими системами, створюючи «цифровий ланцюг документів».

Приклад: у SAP або BAS можна одразу створити накладну, підписати КЕП і відправити її контрагенту без жодного PDF.

2. Використання штучного інтелекту (AI)

ШІ все активніше допомагає в роботі з документами: автоматичне розпізнавання реквізитів зі сканів і фото; розподіл документів за типами та маршрутами; пошук аномалій або дублювань; автоматичне узгодження документів за сценаріями.

Приклад: система сама «вчиться», хто зазвичай погоджує договори, і пропонує відповідного працівника.

3. Хмарні рішення (Cloud СЕД)

Перевага переходить до SaaS-моделей (software-as-a-service), коли користувачі працюють у СЕД через браузер. Не потрібно власних серверів, усе зберігається у захищених дата-центрах. Це знижує витрати на ІТ-інфраструктуру й дозволяє працювати з будь-якої точки світу.

Приклад: сервіси «Вчасно», «Signy», «Paperless», «DealHub», які працюють повністю онлайн.

4. Використання блокчейн-технологій

Блокчейн забезпечує: незмінність записів (жоден документ не можна «підтерти» заднім числом); надійне підтвердження дати створення; незалежну перевірку автентичності.

Приклад: блокчейн може використовуватись для реєстрації угод, рахунків, митних декларацій – де важливий доказ «коли саме і ким» створено документ.

5. Інтеграція з «Дією» та держсистемами

Поступово формується єдина цифрова екосистема взаємодії бізнесу,

громадян і держави. Можливе створення національного хмарного архіву електронних документів. СЕД зможуть безпосередньо обмінюватися даними з державними реєстрами та податковими платформами.

Приклад: автоматичне підтягування даних із ЄДР, eData, Prozorro, e-акцизу тощо.

6. Кросплатформність і мобільність

Сучасні СЕД розвиваються в напрямі мобільного документообігу: менеджер може підписати акт прямо зі смартфона. З'являються додатки для Android та iOS, що дозволяють відстежувати маршрути документів у реальному часі.

7. Інтелектуальний аналітичний документообіг

На основі даних із документів формуються аналітичні звіти: статистика погоджень, «вузькі місця», затримки. Це дозволяє керівництву оцінювати ефективність внутрішніх процесів та оптимізувати маршрути.

8. Кібербезпека та цифрова довіра

У міру зростання обсягу цифрових документів зростає і потреба у захисті даних. Розвиваються кваліфіковані довірчі сервіси, біометрична автентифікація, подвійна ідентифікація користувачів. Акцент зміщується на електронну ідентичність (eID) та цифрові паспорти організацій.

9. Перехід до концепції Paperless

Головна стратегія – повна відмова від паперових документів у ділових відносинах. Законодавчі зміни в Україні вже дозволяють це (з КЕП і реєстром електронних документів). Компанії впроваджують принцип «Digital First» - створення документа одразу в електронній формі.

10. Міжнародна сумісність

У майбутньому СЕД мають стати інтероперабельними, щоб документи українських підприємств могли автоматично визнаватися у системах ЄС. Це важливо для експорту, грантів, митних і фінансових операцій.